

A kötetet Kertbeny jegyzetei zárják, amelyek Magyarországgal kapcsolatos különféle statisztikai adatokat tartalmaznak. Közli Magyarország népességét, a nemzetiségek és a választók számszerű megoszlását, a magyar országgyűlés költségeit, majd a magyar újságírás történetét dióhéjban, az újságok számadatait nyelvek és példányszámaik szerint, végezetül Jókai idegen nyelven hozzáférhető műveinek listája zárja a függelékkel. Rövidsége ellenére mégis ez az utolsó rész közvetítette a legtöbb ismeretet a magyar valóságról a külföldi érdeklődő felé. A kötet végére érve azonban úgy érezzük, a kérdés továbbra is fennmarad, miért gondolta Kertbeny, hogy ezzel a tematikájában meglehetősen szerteágazó kötettel hozzájárulhat a német-magyar kapcsolatokhoz, a két nép egymás iránti szimpátiájának felkeltéséhez, egymás jobb megismeréséhez.

RÓZSA MÁRIA

Rácz Vilmos: párbajhős és lapkiadó. A régi, a háború előtti Budapest egyik ismert alakja volt Rácz Vilmos, a Párbajkódex¹ szerzője. Alig akadt párbaj akkoriban, amelynek vezetőségéje ne ő lett volna. 1944-ben több mint 150 olyan emléktárgyat számolt össze otthonában, amelyet egy-egy párbaj levezetéséért, vagy a lovagias ügy kedvező jegyzőkönyvi elintézéséért kapott. Rácz célja általában ez utóbbi volt. Könyve előszavát is így kezdi: „Párbajkódexem a lovagiasságért készült, de a párbajok ellen.” Természetesen ehelyütt nem a vívótermekben elért sikerei kapcsán emlékezünk meg róla – főleg visszaemlékezései² alapján –, hanem irodalmi, lapkiadói tevékenységei miatt.

1889. március 31-én született Budapesten. 1913-ban végzett a jogi karon, s közben jóhírű atlétaként két olimpián is részt vett. Alapító tagja volt a BEAC-nak. Kezdetben az *Egyetemi Lapok* sportrovatának vezetője volt, de hamarosan saját lapjait szerkesztette.

Először a kék színű papírra nyomott *Sport hírlapot* alapította meg 1910-ben. Később a világháború után megvette Fodor Károly vívómestertől és Polónyi Dezső ügyvédtől a *Nemzeti Sportot*, illetve csak a lap címét, mert az 1912 óta szünetelt. Így született meg a zöld színű *Nemzeti Sport*.

1919 februárjában megszerezte az éppen tönkremenés előtt álló *A Társaság* című lapot. Korábbi tulajdonosa, Dobay István tagja volt valamennyi előkelő kaszinónak, s mindent tudott a felső tízezer dolgairól. Ezeket a „pletykákat” közölte hétről-hétre a lapjában. Ám a kezdeti ötezer példány a forradalmak idejére alig 600-ra apadt. Ekkor vette meg Rácz. Egyelőre persze nem adta ki, megvárta a Tanácsköztársaság bukását. Ezután felkereste Friedrich István miniszterelnököt – aki régi sporttársa volt az egyetemi időkben –, és megújította *A Társaság* lapengedélyét. Maga köré gyűjtötte néhány jó tollú ismerősét, pl. Zilahy Lajost, Krúdy Gyulát, Újváry Sándort, valamint Major Henriket, a karikaturistát és kiadta az újjászületett lap első számát. A nyomdai munkákat a Hornyánszky-cég végezte – s nem bánta meg, mert az induló 5000 példány után hamarosan 48 000-nél tartottak. Az első szám finom, halványárga műnyomó papírra készült, mert a nyomdának csak ilyen volt raktáron... Természetesen ez a felfutás csak időleges volt: a hatodik-hetedik szám után a többi lapkiadó is megjelent a piacon, és *A Társaság* újra az úri kaszinók kisebb példányszámú lapja lett.

Ezzel egy időben a Károlyi krt. 3. alatt könyvkereskedést és – Budapesten elsőnek – színházi jegyirodát is nyitott, sőt elhatározta, hogy könyveket is kiad. Először Krúdy Gyula *Asszonyágok díja* című regényét jelentette meg. Kezdetben ugyan mással, nagyobb sikerrel kecsegtető könyvvel akart a piacra lépni, de Krúdy egy ügyes húzással élt: művébe belekerült egy bekezdés „Rácz Viliről”, egy tettelegességgé fajuló kávéházi szóváltás hősről. Egyúttal közölte Ráczcal, hogy ő

¹ RÁ CZ Vilmos: *Párbajkódex és lovagias eljárás*. Bp. 1923. Hornyánszky ny. Pfeifer F. biz. 219 l.

² RÁ CZ Vilmos: „*Szűrés kizárva*”. München, 1975.

csakis a kiadója kérésére szokott húzni bármit is a kéziratból... Rácz megértette a célzást, megvette a regényt, az ominózus bekezdés pedig más szöveggel jelent meg. E könyvet néhány kotta és dalszöveg, valamint a Buday Dénes tucatnyi slágerét tartalmazó album kiadása követte. 1941-ben pl. Móczár Gyula huszárkapitány *Hazudik a muzsikaszó* című dala 20 000 példányban kelt el, de miután a Rózsavölgyi cég megvette még ők is eladták ugyanennyiben.

Míndezeken túl újabb és újabb lapokat alapított. Büszkén említi, hogy egy időben hat újságja volt egyszerre, és Miklós Andor, az *Est-lapok* milliomos kiadója „lapcsászár”-nak nevezte. Rácz adta ki a *Színház és Divatot* is 1916 és 1922 között, Faragó Jenő, az ismert színi-újságíró szerkesztésében. Nem csoda, hogy ennyire vonzotta a színpadok világa, hiszen alapított is egy színházat. Főleg a frontról hazatért, szerződés nélküli színészekből állt össze 1919-ben a Madách Színház. Eleinte a Zeneakadémia kistermében játszottak, legnagyobb sikerük Karinthy Frigyes (szintén Rácz barátja) *Holnap reggel* című darabja volt: száznál több előadást ért meg. Később egy heves politikai vita gyújtópontjába került a színház, és még Rácz összeköttetései sem használtak: nem tudtak helyet szerezni, ahol játszhattak volna. Így a társulat 1922-ben feloszlott.

Ezek után Rácz újra az újságkiadásnak szentelte energiáit. Kisebb szaklapokat is kiadott, pl. a *Pedagógiai Szeminárium* címűt 1931-től, vagy a *Pénzügyi Hírlapot* 1929-től. Mindkét folyóirat 1944-ig élt.

1930-ban megvette a háború előtt oly sikeres *Háztartás* című lapot Erdős Józseftől, őt magát pedig szerződtette a kiadással járó adminisztrációs munka elvégzésére. Szerkesztőnek Szederkényi Annát, az ismert írónőt kérte fel. A lap azonban nehezen ment: úgy látszik a háztartás fogalma már nem volt elég népszerű és kelendő akkoriban. Ezért megváltoztatta a címét és a szerkesztőt is: ezután Bozzay Margit neve fémjelzte a *Nők Újságja* című régi-új lapot. Ám sikere továbbra sem lett. 1932-ben ezt felváltandó (és folytatva az évfolyamszámozást) adta ki Rácz az *Új Magazint*,³ egyszersmind a szerkesztését is magára vállalva. Külsejében és stílusában a *Life* című világlapot próbálta utánozni. Később minden számban, a belső borítólapon egy beragasztott sárga cédulán ez állt: „Csak felnőtteknek”. Kezdetben kéthetente, 1933 májusától hetente jelent meg. Merészebb tárgyú novellákat, sőt aktképeket is közölt – természetesen kellően retusálva.

Cikkírói között megtalálhatjuk Tersánszky J. Jenő, Karinthy Frigyes, Tábori Pál, Zilahy Lajos stb. nevét is. Állítólag még József Attila is írt álnéven a lapba...⁴ Munkatársai között volt Zichy Tivadar gróf, a bázongorista, aki ellen több alkalommal folyt eljárás erkölcstelennek tartott regényei miatt. Megindult egy könyvsorozat is a lap nevével, amely többek között a következő szerzőkkel, és címeikkel csábította az olvasókat: Zichy Tivadar: *Orgia rt.*; Maryse Choissy: *Egy hónap a rossz lányoknál*; Nádas Sándor: *4000 nője volt*; Germaine Ramos: *Csak a tested...* stb.

1938-ban a jobbra tolódott kormányzat elérkeztetnek látta az időt, hogy megalakítsa a Sajtókamarát, s ezzel lehetősége nyílott, hogy eltávolítsa az újságírásból a számára nem kívánatos személyeket. Az 1938. évi XVIII. törvénycikk úgy intézkedett, hogy amely időszaki lap az év végéig nem kapja meg a további megjelenésre az engedélyt, az megszűntnek tekintendő. Így fejezte be működését pl. a Supka Géza által szerkesztett *Literatura*, vagy Incze Sándor hatalmas sikerű *Színházi Élet* című hetilapja. Megszűnt az *Új Magazin* is. Ezáltal az ilyesfajta népszerű színházi lapok helyén hatalmas űr keletkezett, amelyet sokan szerettek volna betölteni. Nagy versengés indult meg a lapengedélyekért. Természetesen zsidó lapkiadó ekkor már nem jöhetett számításba. Rácz jó eséllyel indulhatott a versenyben, hiszen már negyedszázada lapkiadással foglalkozott. Látható volt azonban, hogy nem feltétlenül ez számít majd leginkább az engedélyek megadásánál.

³ Tulajdonképpen a *Nők Újságja*ba beolvadt *Úrvezető* című lap is előzménynek számít, később pedig a *Magyar Magazint* kebelezték be. De ezeket Rácz nem említi.

⁴ LAKATOS ÉVA: *Magyar irodalmi folyóiratok*. Bp., 1972.

Rácz ekkor elővette az országgyűlési képviselők névjegyzékét. Megállapította, hogy a 245 honatya közül mintegy 150 személy a barátja, ismerőse vagy lekötelezettje. Egy kérvényt szerkesztett, és felkeresve őket a lakásukon, 148 képviselővel alá tudta íratni. Ezzel állított be Imrédy Bélához a miniszterelnökhöz, akinek akkoriban Kolosváry-Borcsa Mihály volt a titkára. Mindkettő régi ismerőse volt, de Kolosváryval nem szívték egymást (ő be sem akarta engedni az irodába), és Imrédy sem feltétlenül akart kedvezni az ellenzékhez tartozó Rácznak. A rengeteg aláírás azonban hatott: megkapta a kért lapengedélyt. Így jelent meg 1938 karácsonyára Szeleczy Zitával, a Nemzeti Színház művésznőjével a címlapján a *Színházi Magazin* – 100 000 példányban.⁵

Az új lapot az a kettősség jellemezte, hogy egyrészt újszerűt akart adni az olvasóknak, másrészt azért megtartotta a *Színházi Élet* már ismert és elfogadott vonásait. Pl. Rácz is minden számban kiadott színdarab-mellékletet (ez annak idején Incze Sándor kényszerűségéből született, de nagyszerűen bevált ötlete volt), leggyakrabban talán Kóváry Gyula művei szerepeltek itt. Mindazonáltal ez a folyóirat sosem tudta elérni a *Színházi Élet* népszerűségét és színvonalát.

A lap utolsó száma 1944. április 12-én jelent meg. Ezután Rácz már inkább birtokán, a Vác melletti Penczen tartózkodott. Jól is tette, mert az ostrom alatt a ház, amelyben a *Színházi Magazin* szerkesztősége volt, egy gyújtóbombától porig égett. Később, a fordulat éve után Rácz fizikai munkás lett a Gomb és Fésű Szövetkezetnél... 1955-ben családjával együtt elhagyta az országot. Új-Zélandban, Christchurch városában halt meg 1976. július 18-án.

BÁLINT GÁBOR

A két világháború közötti erdélyi kisebbségi magyar prózakötetek és a második világháború utáni recepciójukat jelző újrakiadások megjelenésének dinamikája 1989 decemberéig.* Erdélyi kisebbségi magyar szerzők helybeli kiadók és nyomdák gondozásában 1920 és 1940 között első kiadásban megjelent prózaköteteinek és az 1946, illetve 1955 utáni recepciójukat jelző újrakiadásoknak a táblázatos áttekintésére vállalkozom a megjelenések dinamikájában kifejezésre jutó törekvések érzékeltetése céljából.

A táblázatok a kronológiai rendet műfaji és azon belül korszakonkénti bontásban a kiadók és a kiadási helyek figyelembevételével, majd a rövidprózaköteteket és regényeket egyaránt jegyző írók csoportjára vonatkoztatva érvényesítik.

A táblázatok olvasását előkészítve, előljáróban közlöm a szükség szerint alkalmazott rövidítések jegyzékét: H = helység, K = kiadó, Ö = összesen; Br = Brassó, D = Déva, Gy = Gyergyószentmiklós, Kd = Kézdivásárhely, Kv = Kolozsvár, L = Lugos, Mv = Marosvásárhely, Nk = Nagykároly, Nsz = Nagyszeben, Nv = Nagyvárad, S = Sepsiszentgyörgy, Sz = Szilágysomlyó, Szt = Szatmárnémeti, Tv = Temesvár, U = Székelyudvarhely, Vh = Vajdahunyad; ÁIMK = Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, ÁK = Állami Könyvkiadó, Creangă = Ion Creangă Könyvkiadó, Dacia = Dacia Könyvkiadó, IfJK = Ifjúsági Könyvkiadó, IK = Irodalmi Könyvkiadó, Krit = Kriterion Könyvkiadó.

Az első táblázat a két világháború közötti rövidprózakötetokről ad számot. Az alapjául szolgáló szerzői névsort a húszas évek novella- és elbeszéléspályázatainak, a húszas-harmincas évek antológiáinak, valamint a könyveket is megjelentető lap- és folyóirat-szerkesztőségek törekvéseinek az ismeretében, illetve szem előtt tartásával alakítottam ki.

⁵ A lap az Athenaeum nyomdájában készült. Rácz említi Miklós Andor nevét, aki állítólag személyesen vállalta el a munkát, de ez nyilvánvalóan tévedés: Miklós akkor már öt éve halott volt.

* Készült az OTKA (T 25895) támogatásával.